

Araştırma Makalesi/Research Article

16. Yüzyılda Çin'de Medrese Eğitimi

Ertuğrul Ceylan*

(ORCID: 0000-0001-6646-0382)

Makale Gönderim Tarihi

11.08.2023

Makale Kabul Tarihi

21.10.2023

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Ceylan, E., "16. Yüzyılda Çin'de Medrese Eğitimi", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8/ Özel Sayı: Dr. Recep Yaşa'ya Armağan: 2311-2338.

APA: Ceylan, E. (2023). 16. Yüzyılda Çin'de Medrese Eğitimi. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8 (Özel Sayı: Dr. Recep Yaşa'ya Armağan), 2311-2338.

Öz

Yedinci yüzyılın ortalarında, İslamiyet'in Çin'e girmesiyle birlikte Müslüman nüfusu Çin'de hızla artmaya başlamıştır. Tang Hanedanlığı döneminde başlayan bu süreç, Ming Hanedanlığı döneminde zirveye ulaşmıştır. Tang Hanedanlığı'nda ticaret için Çin'e gelen Müslümanlar, Ming Hanedanlığı'na geldiğinde Çin'in sosyal ve ekonomik yaşamının her karesinde yer edinmişlerdir. Hızla artan Müslüman nüfus, zaman içerisinde Çin'in sosyal ve kültürel yapısının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Ancak Huizu etnik grubunun oluşmasıyla birlikte Çinli Müslümanların eğitimi noktasında aksamalar yaşanmıştır. Yaşanan bu sürecin sonunda sistemli bir eğitime geçme zorunluluğu doğmuştur. 16. yüzyılın başlarında yaşayan Müslüman âlim Hu Dengzhou, Çin medrese eğitim sistemini kurarak Çinli Müslümanların daha sistemli bir şekilde eğitim almalarına katkıda bulunmuştur. Çin medrese sistemi

* Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Türkiye, ceylanertugrulcn@gmail.com.
Assist. Prof. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Eastern Languages and Literatures, Turkey.

ile ilköğretimden yükseköğretime kadar çeşitli dini dersler verilerek Çinli Müslümanların İslam bilgisinin artırılması hedeflenmiştir. Medreselerde, İslamiyet ile ilgili “On Üç Klasik” adı verilen bir külliyat okutulmuştur. Medrese dili olarak Arapça, Farsça ve Çince kullanılmıştır. Ayrıca bu üç dilin birleşimi ile “xiaojing (小锦)” veya “xiao'er jing (小儿锦)” adı verilen medrese dili oluşmuştur.

Çalışmamızda, 16. yüzyılda Çin medrese sisteminin kuruluşu, eğitim içeriği, dili ve Çin İslam anlayışına olan akademik katkısı ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Medrese Eğitimi, Çinli Müslüman, Hu Dengzhou, Tang Hanedanlığı, Ming Hanedanlığı

Madrassa Education in China in the 16th Century

Abstract

In the middle of the 7th century, with the entry of Islam into China, the Muslim population began to increase rapidly in China. This process, which started in the Tang period, reached its peak during the Ming period. Muslims, who came to China for trade in the Tang Dynasty, had a place in every inch of China's social and economic life regarding the Ming Dynasty. The rapidly increasing Muslim population became an integral part of China's social and cultural structure over time. Especially with the formation of the Huizu ethnic group, there were disruptions in the education of Chinese Muslims. At the end of this process, there emerged a necessity to switch into a systematic education. Hu Dengzhou, a Muslim scholar living in the early 16th century, established the Chinese madrasa education system and contributed to the more systematic education of Chinese Muslims. With the Chinese madrasa system, it was aimed to increase the Islamic knowledge of Chinese Muslims by giving various religious courses, from primary education to higher education. A corpus called “Thirteen Classics” containing information about Islam was taught in madrasas. Arabic, Persian and Chinese were used as the language of the madrasa. In addition, with the combination of these three languages, the madrasa language called “xiaojing (小锦)” or “xiao'er jing (小儿锦)” was formed.

In our study, the establishment of the Chinese madrasa system in the 16th century, its educational content, language, and its academic contribution to the Islamic understanding of Chinese will be discussed.

Keywords: Madrasa Education, China, Chinese Muslim, Hu Dengzhou, Tang Dynasty, Ming Dynasty

Giriş

Kültürel etkileşim; geçmişte, günümüzde ve gelecekte değişmeyecek olan ve varlığını dünya tarihi ile devam ettirecek dinamik bir kavramdır. Bundan dolayı, insanlık tarihinin her döneminde farklı zaman dilimlerinde ve coğrafyalarında varlığını sürdürmüştür. Kültür, dünya medeniyetleri arasındaki yolculuğunu birçok yolla devam ettirmiştir. Kimi zaman ticaret ile kimi zaman barış ile kimi zaman ise savaş ile bu yolculuk gerçekleşmiş ve tarihteki yerini almıştır. Dünya milletleri arasında yaşanan kültürel etkileşimin oranı ise coğrafyaya, ekonomiye, politikaya vb. başlıklara göre değişiklik göstermiştir. Kültür, dünya medeniyetleri arasında yolculuğunu yaparken kendini taşıyacak öğelere muhtaçtır. Bunlardan bazıları; din, dil, edebiyat, felsefe, eşya, giyim-kuşam, yeme-içme gibi hayatın her alanında varlığını sürdüren öğelerdir. Kadim Çin medeniyeti, dünya tarihinde hem etkileyen hem de etkilenen zengin ve farklı kültürlerin bir arada yaşadığı medeniyetlerden biridir. Bu durum, İslam medeniyeti için de geçerlidir diyebiliriz.

İslamiyet, Çin’e yedinci yüzyılın ortalarında Tang döneminde (618-907) girmiştir.¹ Tang dönemi, yapılan reformlar, icatlar ve batıya açılım politikası ile Çin tarihinin altın dönemi olarak kayıtlara geçmiştir.² Tang döneminde Müslümanların Çin’e gelme sebebi ise genellikle ticaret kaynaklıdır. Tang döneminin dış dünyaya açık bir politika izlemesi ve ülkesine gelen yabancıları ülkesinde en iyi şekilde ağırlaması, Müslümanların da diğer yabancılar gibi Çin’de ikamet etmelerine olanak sağlamıştır. Hatta bu durum bazı ticaret şehirlerinde, mesela Guangzhou şehrinde, Müslümanların mahalle kurmasına ve cami inşa

¹ Ertuğrul Ceylan, “Çin Kaynaklarına Göre İslamiyet’in Çin’e Girişi”, *Current Research in Social Science*, 2/2 (2016), s. 30.

² Tang Hanedanlığı döneminde ticaret, bilim, politika, kültür, edebiyat ve felsefe alanlarında önemli atılımlar yapılmıştır. Örneğin; Çin’in dört buluşundan ikisi Tang döneminde gerçekleşmiştir. Bununla birlikte Çin tarihinin fikir ve kültür insanların yetişmesine Tang döneminin büyük katkısı olmuştur. Bknz. Boqin Li, Zhaoxiang Li, *Zhongguo Tongshi (Juan Qi)*, Beijing 2011, s. 188.

etmelerine kadar uzanmıştır.³ Tang döneminde Çin’de yaşamaya başlayan Müslüman nüfus sayısı, sonraki dönemlerde artmaya devam etmiştir. Burada üstünde durulması gereken nokta, Tang dönemi ile sonraki dönemlerde Müslümanların Çin’e geliş amaçları arasındaki farklılıktır. Müslümanlar, Tang döneminde Çin’e büyük oranda ticaret kimliği ile gelirken; sonraki dönemlerde ticaretin yanı sıra asker, sanatkâr, zanaatkâr vb. kimliklerle de Çin’e giriş yapmışlardır. Böylelikle Müslümanlar sadece ticaretin yoğun olduğu liman bölgelerinde değil, Çin’in birçok bölgesinde ikamet etmeye başlamışlardır. Bu gelişmelerin sonucunda Müslümanlar ile Çinliler arasında evlilikler yapılmış ve kan yoluyla akrabalıklar kurulmuştur. Bu kan bağıyla ise Çin’de hayatlarını sürdüren Çinli Müslüman kimliğine sahip Huizu etnik grubu oluşmuştur.⁴ Huizu ulusu, bugün Çin’in 333 şehrinde varlığını sürdüren en büyük etnik uluslardan biridir.⁵⁶

Çin’deki Müslüman nüfusunun artışı ve bunun doğal bir sonucu olarak oluşan sosyal sınıfın bir etnik ulusa dönüşmesi yaklaşık olarak bin

³ Guangzhou, Çin’in güneyinde yer alan ve tarihten günümüze kadar ticaret merkezi olan önemli bir şehirdir. Bu şehirde, Çin’in ilk camisi olan Huaisheng camii (怀圣寺) vardır. Bkz. Ceylan, “Çin Kaynaklarına Göre İslamiyet’in Çin’e Girişi”, s. 30.

⁴ Hui kavramı tarihte ilk kez Kuzey Song Hanedanlığı zamanında batı bölgesi milletlerini ifade etmek için kullanılmıştır. Sonraki dönemlerde ise özellikle Yuan döneminden itibaren Çin sınırlarında yaşayan Müslüman sınıfın kimlik tanımı olarak kullanılmıştır. Bu kavramın içerisinde Araplar, Persler, Türkler ve birden fazla Asya milletleri vardır. Hui ulusu için Nu’er Hassan Pang Baoguang, “The Hui: A Chinese Muslim Nationality” çalışmasında, “*Bir millet olarak Huiler eşsizdir. Ne yerel olarak doğmuş ne de yetişmiş milletten ne de yabancılardan. Ancak, yıllarca süren birleşme ve bütünleşme içinde Batı ve Orta Asya’dan gelenler tarafından oluşturulmuştur.*” (Bkz. Nu’er Hassan Pang Baoguang, “The Hui: A Chinese Muslim Nationality”, *Institute of Muslim Minority Affairs Journal*, 11/2 (1990), s. 257.) Çin’de Müslümanlar diye başlayan bir cümlede Çin’de sadece Hui etnik ulusu Müslümandır demek doğru değildir. Hui etnik ulusunun yanında ayrıca Kazak, Tatar, Uygur, Bao’an, Tacik, Salar ve Dongxiang milletleri Çin’de yaşayan Müslüman milletlerdir. Bunun yanında Hui etnik ulusu için yapılan antropolojik çalışmalar sonucunda çıkan sonuçlara göre; Huizu etnik ulusu tek bir ırktan değil, birden fazla ırktan oluşan bir etnik ulustur. (Bkz. Françoise Aubin, “A glimpse of Chinese Islam”, *Institute of Muslim Minority Affairs Journal*, 12/2 (1991), s. 339.)

⁵ Dongmei Chen, *Huizu Guji Wenxian Yanjiu*, Yinchuan 2015, s. 1.

⁶ Çin’deki Müslüman nüfusu Çin’in tüm eyaletlerine yayılmıştır. Ancak nüfus yoğunluğu Xinjiang, Ningxia, Gansu, Qinghai, Shanxi, Shaanxi ve Yunnan eyaletlerinde daha yükündür. Bugün Müslümanlar üzerine Çin’de yapılan birçok araştırma, bu eyaletlerde kurulan üniversite veya araştırma merkezlerinde yapılmaktadır.

yıllık tarihi sürecin sonunda gerçekleşmiştir denilebilir.⁷ Bu süreç içerisinde Müslüman nüfusun artmasıyla birlikte cami sayısında da artış gözlemlenmiştir. Cami sayısının artışı ise din konusunda yetişmiş insan kaynağı açığını doğurmuştur. Bu nokta oldukça önemlidir. Çünkü İslamiyet’te din adamları hem ibadet işleri hem de nikâh, adalet vb. konularda yetkin insanlardır. Yetkin kişi sayısının artırılması ve yetkinliğin standartlaştırılmasının tek yolu ise sistematik bir eğitim sistemi oluşturmak ile mümkündür. Bu doğrultuda önceki dönemlerde dağınık ve sistemsiz olarak verilen İslam eğitimi nihayet on altıncı yüzyılın sonlarında Çinli Müslüman âlim Hu Dengzhou tarafından Çin medrese sistemi ile tek çatı altında toplanmıştır.⁸ Böylelikle hem cami ve eğitim kurumları için insan kaynağına ulaşılmasına hem de çocuk ve genç nüfusun bilinçli bir Müslüman olarak yetişmesine olanak sağlanmıştır.

Bu çalışma, İslamiyet’in Çin’e girişı ve sonrasında Çin kültürü ile İslam kültürü arasında yaşanan etkileşimin sonucunda Çin İslam anlayışının oluşmasında önemli rol oynayan Çin tarzı medrese eğitim sistemini incelemeyi amaçlamaktadır.

Çin Medrese Sisteminin Kurucusu: Hu Dengzhou

1522-1597 yılları arasında yaşayan Hu Dengzhou (胡登州), Çin İslam tarihinde yer edinmiş Çinli Müslüman âlimlerden biridir.⁹ Çinli Müslüman âlimi bu denli önemli kılan en önemli icraatı, Çin medrese eğitim sisteminin kurucusu olmasıdır. Hu Dengzhou, dağınık ve belirli bir sistemden uzak olan İslam eğitimi sistematik bir şekilde düzenleyerek Çin tarzı medrese eğitimi hayata geçirmiştir.

Çin İslam tarihinde önemli bir yere sahip olmasına rağmen Hu Dengzhou’un hayatı hakkında bilgi veren kaynaklar oldukça azdır. Bu kaynaklarda da yer yer farklılıklar bulunmaktadır. Bilim insanı Chen Chongkai’in (陈崇凯) Hu Dengzhou’un kökeni ve yaşam tarihi üzerine

⁷ Chen, *Huizu Guji Wenxian Yanjiu*, s. 16-17.

⁸ Wenyuan Nan, “Yisilanjiao dui Huizu Jiaoyu de Yingxiang”, *Qinghai Minzu Yanjiu*, 3 (1992), s. 28.

⁹ Chongkai Chen, “Hu Dengzhou de Jiguang ji Shengping Shishi Kao Bian”, *Xibei Minzu Yanjiu*, 2 (1993), s. 52.

yaptığı “*Hu Dengzhou de Jiguang ji Shengping Shishi Kao Bian*”¹⁰ adlı çalışmasında, Hu Dengzhou’un memleketinin Shanxi (陝西) eyaletinde bulunan Weinan (渭南) şehri olduğundan söz edilmiştir. Ancak aynı çalışmada, Hu Dengzhou’un aile kökenin Shanxi eyaletinin Xianyang Weicheng (咸陽渭城) şehri olmasından kaynaklı olarak Hu Dengzhou’un Weinan’lı değil, Weicheng’lı olduğu ihtimalinin de üzerinde durulmaktadır. Bununla birlikte doğduğu yer hakkında farklı görüşler olsa da Hu Dengzhou’un eski başkentlerden biri olan Chang’an’a (長安) yakın bir bölgede doğduğu ve yaşadığı söylenebilmektedir. Günümüzde Xi’an (西安) adıyla anılan bu kadim yerleşim birimi halen Çin’de yoğun Müslüman nüfusunun olduğu şehirlerden biridir.

Hu Dengzhou sadece İslam eğitimi almamış, aynı zamanda Çin geleneksel düşüncelerinden Konfüçyüs düşüncesi üzerine şekillenmiş Çin geleneksel eğitimi de almıştır¹¹. Almış olduğu eğitimlerin ışığında Çin medrese eğitimi tasarlayan Hu Dengzhou, İslami ilimlerin dönemin şartlarına uygun şekilde öğretilbileceği bir eğitim alanı oluşturmuştur. Hu’nun ortaya koyduğu Çin medrese eğitiminin temeli Ming Hanedanlığı’nın son dönemlerinde atılmıştır. Bu tarih ise tesadüfi bir tarih değildir. Çünkü Ming dönemi, özellikle Tang ve Yuan Hanedanlıkları döneminde dış dünyaya açık bir politika izleyen yönetimin aksine daha kapalı, daha kontrollü ve daha Çinli vurgusu yapan yönetim politikası izlemiştir. Bu yönetim biçiminden dolayı Çin sınırları içerisinde yaşayan azınlıkların üst kimliğinin Çinli olması yönünde politikalar izlenmiştir¹². Bu açıdan bakıldığında, Çin tarzı medrese sistemi dönemin yöneticileri ve yönetimi tarafından uygun bulunmuştur. Diğer bir deyişle, Çin’de uzun yıllar yaşayan Müslümanların eğitimi, Ming Hanedanlığı’nın yürütmüş olduğu politikalar üzerine şekillenmiştir. Bundan dolayı Hu Dengzhou’un benimsediği Çin tarzı medrese eğitim anlayışının bir

¹⁰ Chen, *Huizu Guji Wenxian Yanjiu*, s.52.

¹¹ Shulin Qiu, *Zhongguo Huizu Shi*, Yinchuan 2012, s. 360.

¹² “Hunyin”, *Da Ming Lü Ji Jie Fu Li Juan Zhi Liu*, <http://www.guoxue123.com/shibu/0401/01dmljj/008.htm>, Son Erişim Tarihi: 06.01.2023.

zorunluluğun sonucunda ortaya çıktığını ve Őekillendiđini söylemek mümkündür.

Hu Dengzhou’un Çin tarzı medrese sistemiyle başlatmış olduğu bu ilk hareket, daha sonraki yıllarda Çin İslam tarzının oluŐumundaki temel olacaktır. Bununla beraber zaman içerisinde bu medreselerde yetiŐen âlimler sınıfı tarafından yürütülecek Çin İslam tarzı entelektüel hareketinin de kapısını açacaktır. Örneğin; Wang Daiyu (王岱輿), Liu Zhi (刘智), Ma Dexing (马德新) vb. âlimler sonraki yıllarda Çin tarzı İslam anlayışının önemli isimlerinden olacaklardır. Hu Dengzhou’un eğitim ekseninde baŐlattıđı bu hareket sonraki yıllarda Çinli Müslümanların Çin topraklarında ve sosyolojisinde varlıklarını sürdürmesinde etkili olmuştur. Burada vurgulanması gereken nokta Şudur ki Müslümanlar asimilasyon olmadan Çinli Müslüman kimliği ile varlıklarını sürdürmüşlerdir. Raphael Israeli *“Çin’deki Müslümanlar”* adlı eserinde bu durumdan Őöyle bahsetmektedir: *“Çinli Müslümanları, asimilasyon faktörünün baskısı altında Çin maddi kültürüne genellikle olumlu yanıt vermişler, ancak manevi ya da ideolojik kültürlenmeye “hayır” demiŐlerdir.”*¹³ Baskın bir kültür olarak tanımlanan Çin kültürü altında Çinli Müslümanlar dini kimlik açısından kendileri olma noktasında direnç göstermişlerdir. Başka bir deyişle, dıŐarıda Çinli, içeride Müslüman kimlikleri ön plana çıkmıştır.

Özetle; eğitim alanında yapılan bu hamle sadece dönemi ve sonraki dönemleri değil, günümüzde Çin’de yaşayan Müslüman nüfusun, özellikle Hui ulusunun yaşam kültüründe etkili olmuştur. Bundan dolayı Çin İslam tarihi denildiğinde, ismi birçok önemli Çinli Müslüman âlimin önüne geçen kiŐilerden biri hiç Şüphesiz ki Çinli medreselerin kurucusu baŐ müderris Hu Dengzhou’dur.

Hu Dengzhou’un başlatmış olduğu hareket zaman içerisinde Çin’in birçok faklı noktasına kadar ulaşmıştır. Temelde İslam dininin esasları üzerine kurulan medreseler Çin’in kültürel ve geleneksel Çin düşüncesiyle de uyumlu bir Şekilde eğitim hayatına devam etmiştir. Qing Hanedanlığı dönemine gelindiğinde, bu hareket bölge isimlerine

¹³ Raphael Israeli, *Çin’deki Müslümanlar*, İstanbul 2003, s. 19.

göre Shaanxi (陕西), Shandong (山东) ve Yunnan (云南) ekolleri olarak adlandırılmıştır.¹⁴

Çin Medrese Sistemi

Eğitim, bir plan ve hedefe göre insanın yetiştirilmesi, ruh ve beden sağlığını koruyarak geliştirmesi için yapılan bütün çalışmalar olarak anlaşılmaktadır. Eğitimin birden çok tanımı olmakla birlikte çıkan sonuçları ortak bir payda da toplamak mümkündür. Bu ortak payda da kültür alanında devralınan mirasın gelecek nesillere aktarılması, kişinin beden ve ruh kabiliyetlerinin uyandırılması ve geliştirilmesi, bireyin toplum içerisinde arzu ettiği yere ulaştırılması önemlidir. Eğitim insanın doğumuyla başlayan ve ölümüne kadar devam eden uzun bir süreçtir.¹⁵ Doğduğumuz evde başlayan ilk eğitim olarak kabul edilen aile eğitiminin yanında sistematik eğitim ve öğretim metoduyla devam eden sonraki süreç bireyin yaşamının birçok alanına nüfuz etmektedir. Eğitim, hayatın her döneminde farklı formlarda devam eden dinamik bir süreçtir. Bu sürecin en önemli noktası ise çocukluk ve gençlik dönemlerinde alınan eğitimidir. Bundan dolayı tarihte dini olsun veya olmasın tüm eğitim programlarının en büyük amacı çocukluk ve gençlik dönemlerine denk gelen eğitimi en üst düzeyde değerlendirmek ve doyurucu içeriklerle programlamaktır.

İslam dininin ilk eğitim kurumları olarak görülen mescitler ve evler, İslam eğitiminde oldukça önemli rol oynamıştır. İbadetlerin nasıl yapılacağı, neye dikkat edileceği gibi başlıklar da İslam eğitiminin en önemli başlıklarından olmuştur. İslam'ın ilk dönemlerinde mescitler oldukça önemli görevler üstlenmişlerdir.¹⁶ Ayrıca Müslümanların evleri de ilk dönemin önemli eğitim yerlerinden biri olmuştur. Şüphesiz bu evlerden ilki ve tarihte en önemlisi Daru'l Erkam'ın evidir.¹⁷¹⁸ İlk olarak

¹⁴ Wen Ning, "Cong Jingtang Jiaoyu Dao Xinshi Huimin Jiaoyu Huizu Jiaoyu Shishang de Juda Zhuanzhe", *Ningxia Shehui Kexue*, (1985), s. 22.

¹⁵ Halis Ayhan, *Eğitim Bilimine Giriş*, İstanbul 2011, s. 14-15.

¹⁶ Şakir Gözütok, *İlk Dönem İslam Eğitim Tarihi*, Ankara 2002, s. 117-119.

¹⁷ Gözütok, *İlk Dönem İslam Eğitim Tarihi*, s. 120.

¹⁸ Dârülerkam: İslâm tarihinde Dârüislâm diye de bilinen bu ev, ilk müslümanlardan Erkam b. Ebü'l-Erkam el-Mahzûmî'ye aittir. Burada bir yandan dini bilgiler öğretilirken, bir yandan da insanlar İslam'a davet edilmektedir. İslam tarihinde oldukça önemli bir

mescit ve evlerde başlayan eğitim, süreç içerisinde yavaş yavaş medrese sistemine doğru evrilmiştir. Bunun en önemli nedenlerinden biri olarak Müslüman nüfusun ve ilime duyulan ilginin artması gösterilebilir.

İslam dünyasında medrese tarihi 26 Nisan 1055 tarihine uzanmaktadır. Tarihteki ilk medrese, Selçukluların Irak’ı fethedip doğru dini öğretmek adına dönemin en büyük vezirlerinden biri olan Nizam’ül Mülk’e attettiği “Nizâmiye Medreseleri” ismi ile bilinmektedir. Nizâm’ül Mülk devrinden sonra gelen Selçuklu yönetimi de medrese geleneğini devam ettirmiştir.¹⁹²⁰ *XI. yüzyılda kurulan Nizâmiye medreselerinin kuruluş amacı Sünni mezhebi temeli üzerine fıkıh ilmini öğretmektir. İlk Nizâmiye medreselerinde fıkıh ile sarf ve nahiv gibi Arapça dil eğitimi dışında, özellikle “ulûm-i akliyye”den²¹ ders okutulduğuna dair bilgi yoktur.*²²

İslam dini bilgiyi öğrenmeyi, öğretmeyi ön planda tutan ve önem veren bir dindir. Bu tespitin en önemli dayanağı İslam dininin temel kaynağı olan Kuran-ı Kerim’dir²³. Bir örnek ile konuyu açacak olursak;

yere sahiptir. Bkz. M. Asım Köksal, “Dârülerkam”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 8, İstanbul 1993, s. 520-521.

¹⁹ Ahmet Çelebi, *İslâmda Eğitim Öğretim Tarihi*, İstanbul 1976, s.112.

²⁰ “Hiç kuşkusuz Nizâmiyeler, İslâm dünyasında kurulmuş olan ilk medreseler değildi. Devlet adamları tarafından kurulan başka medreseler mevcut olmakla birlikte, bazı önemli âlimler tarafından kurulmuş olan medreseler daha ağırlıktadır. Ancak bu kurumlar, muhtemelen halktan toplanan yardımlarla ayakta kalabilen, medreseden ziyade eğitim faaliyetlerini de içinde barındıran mescit tarzında müesseselerdi. Bu da fakir veya uzak bölgelerden gelen öğrenciler için eğitim imkânını zorlaştıran bir durumdu.” (Bknz: Cihan Piyadeoğlu, “Nizâmiye Medreselerinin Kuruluşu ve Önemi”, *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 8 (2018), s. 132-133.)

²¹ Ulûm-i akliyye: Tecribî (deneye bağlı) ilimler. His organları ile duyularak, akıl ile incelenerek tecrübe ve hesap edilerek elde edilen ilimler. Bknz. “Ulûm-i Akliyye”, *Luggat Osmanlıca Türkçe Sözlük*, <https://www.luggat.com/ulum-i%20akliyye/1/1>, Son Erişim Tarihi: 02.01.2023.

²² Ekmeleddin İhsanoğlu, “Osmanlı Eğitim ve Bilim Müessesleri”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, 2. Cilt, İstanbul 1998, s. 232.

²³ İslam medeniyetinin kendine özgü en önemli niteliği ilimdir. Kuran’da, yaklaşık 750 yerde ilim ve ondan türeme kelimeler geçmektedir. Bundan dolayı İslamiyet, bir ilim dinidir. İslam’ın temel kaynağı olan Kuran, peygamberlerin bütün insanlık için birer ilim öncüleri ve insanlığı ilimle aydınlatmak gayesiyle gönderildiklerini belirtmektedir. (Şemşek Vesile, “İslam Medeniyetinin Temelleri ve Tarihi Gelişim Süreci”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 45 (2020), s. 284.

Zümer Suresi 9. ayette geçen “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu!²⁴” ayeti İslam dininin bilgiye verdiği önemi açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca İslam dininin ilk emri olan “Oku!²⁵” ayeti de İslam’da diğer önemli bir düsturdur. İslam dininin ilk eğitim yeri mescitler olmasına rağmen zaman içerisinde hem ibadetin hem de diğer konularda faaliyetlerin bir arada yürütülmesi zorlaşmıştır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak da medreseler inşa edilmiştir. Böylelikle İslamiyet’in ortaya çıktığı ilk günden itibaren önemli olan eğitim, zaman içerisinde medrese eğitim sistemine evrilmiştir. Zamanla eğitime verilen bu önem meyvelerini vermeye başlamış ve İslam Medeniyeti VIII.-XI. yüzyıllar arasında gelişerek zirveye ulaşmıştır.²⁶

Kadim Çin medeniyeti tarihine bakıldığında da benzer bir durum göze çarpmaktadır. Çin kendi dünyasında aynı doğruları farklı bir bakış açısıyla seslendirmiştir. Öyle ki tarihte “Yüz Düşünce Ekolü” dönemi²⁷ ile çeşitli düşünce ve ekollerin ev sahipliğini yapmıştır. Birbirine benzer veya birbirine zıt olan düşünceler, Çinli düşünürler tarafından klasik eğitim ile bir sonraki nesillere aktarılmıştır. Hatta zaman içerisinde bilgi ve eğitimin bir üst noktası olan felsefe mecrasına taşınmıştır. *Çin’de eski zamanlarda, eğer bir insan ne olursa olsun eğitilecekse, onun alacağı ilk eğitim felsefe hakkında olurdu*²⁸. Günümüz Çin tarihi, edebiyatı, siyaseti hatta adaleti dahi yüzyılların düşünce izlerini taşımaktadır. Özetle, iki kadim medeniyet olan İslam medeniyeti ve Çin medeniyeti birbirinden uzak iki farklı coğrafyada da olsa eğitime hep önem vermiştir.

²⁴ “Zümer Suresi” için bkz. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Z%C3%BCmer-suresi/4066/8-9-ayet-tefsiri>, Son Erişim Tarihi: 10.11.2022.

²⁵ “Alak Suresi” için bkz. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/sure/96-alak-suresi>, Son Erişim Tarihi: 10.11.2022.

²⁶ Vesile, Şemşek, “İslam Medeniyetinin Temelleri ve Tarihi Gelişim Süreci”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 45 (2020), s.280-290.

²⁷ Yüz Düşünce ekolü: MÖ 770-MÖ 476 yılları Çin tarihinde “İlkbahar-Sonbahar” dönemi olarak geçmektedir. Siyasi olarak kaos dönemi olarak adlandırılmaktadır. Ancak Çin düşünce tarihi açısından bakıldığı zaman oldukça zengin bir dönemdir. Özellikle Çin’in sonraki dönemlerine etki eden birçok düşünce ekolü bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı bu dönemde ortaya çıkan bu duruma “Yüz Düşünce Ekolü (Okulu)” denilmiştir. Bu düşünce ekollerinden bazıları; Ru Düşünce Ekolü, Dao Düşünce Ekolü, Fa Düşünce Ekolü, Yin-Yang Düşünce Ekolü vb. Bknz: Boqin Li; Zhaoxiang Li, *Zhongguo Tongshi (Juan Er)*, Beijing 2011, s. 178.

²⁸ Yu-Lan Fung, *Çin Felsefesi Tarihi*, İstanbul 2009, s. 3.

Çin medrese eğitimi, on altıncı yüzyılın sonlarında Ming Hanedanlığı’nın (1368-1644) sonu Qing Hanedanlığı’nın (1644-1911) ilk dönemlerini kapsayan bir zaman dilimi içerisinde kurulmuştur. Bu yönüyle iki farklı hanedanlık tarihinde de yerini almıştır. Medrese eğitimi öncesinde Müslümanların eğitimi, evlerini eğitim için açan gönüllü Müslümanların gayretleri ile sürdürölen ev-medrese tarzı şeklindedir. Bu ev-medrese eğitiminde öğrenci sayısı bir kaçlarla ifade edilmektedir. Ev-medrese eğitimi belirli bir standardı olmayan bölgeden bölgeye değişen bir eğitimidir.²⁹ Bundan dolayı Çin medrese sistemi dönemin Müslümanlarının sosyal koşulları göz önüne alındığında, önemli bir ihtiyacın cevabı niteliğindedir. İlk kuruluş amacı Çin’de yaşayan Müslümanlara sistematik bir eğitim düzeni içerisinde İslami ilimler öğretmek olan Çin medreseleri, aynı zamanda sayısı her geçen gün artan camiler için yeterli donanımına sahip imam ve müezzin yetiştirmeyi de amaçları arasına koymuştur.

Çin tarzı medreseler, müstakil bina olmaktan ziyade camiler içerisinde ayrılmış bölümlerden oluşmaktadır. Cami içerisinde ayrılan bu bölümlerde ilköğretim (小学) ve yükseköğretim (大学) olmak üzere iki ana seviyede eğitim verilmektedir³⁰. İlköğretimde eğitim, çocukların Arap harflerini tanınması, Kuran okumaya geçmesi ve basit bir şekilde İslam bilgisinin anlatılması şeklindedir. Yükseköğretim seviyesinde eğitim ise kişinin İslam dinini öğrenmesi ve öğretmesi temeli üzerine şekillenmiştir. Bundan dolayı yükseköğretimde daha derinlemesine bir eğitim müfredatı olup on üç temel eser okutulmaktadır.³¹ Medrese eğitiminin iki farklı seviyesinde verilen eğitim ile Müslüman bir bireyin yaşına ve isteğine göre İslam eğitimi almasına olanak sağlanmıştır.

Çin medrese sisteminin eğitimi Sünnilik mezhebi temelinde şekillenmiştir³². Bundan dolayı hazırlanan müfredat Sünnilik mezhebine uygundur. Eğitim dili ise Arapça, Farsça, Xiao er jing (小儿镜) veya Xiao

²⁹ Gansu Sheng Minzu Yanjiu Suo, *Xibei Yisilan Jiao Yanjiu*, s. 23.

³⁰ Zhanfu Gao, Zhijian Li, *Yisilan Jiao Zhongguo Musilin Shehui Xiandaihua*, Beijing 2013, s. 171.

³¹ Gao Zhanfu, Li Zhijian, *Yisilan Jiao Zhongguo Musilin Shehui Xiandaihua*, s. 172.

³² Gansu Sheng Minzu Yanjiu Suo, *Xibei Yisilan Jiao Yanjiu*, s.232.

jing (小经)'dir. Medresede okutulan ders materyallerinin büyük bir bölümü de Arapça ve Farsçadır³³.

Çin'deki Müslümanların İslam'ı öğrenirken veya öğretirken sık sık kullandıkları "Xiao er jing" veya "Xiao jing" dili, Arapça veya Farsça kelimelerin Çince pinyin seslendirmesi ile elde edilmiş bir eğitim dilidir. Bazı kaynaklarda "Huizu dili" veya "medrese dili" adıyla da geçmektedir³⁴. Bu dil sadece medrese eğitimi için kullanılan özel bir dildir. Dil bilim açısından "Xiao er jing" için dil demek doğru olmayabilir. Ancak kaynakçalarda ve alışlagelmiş şekli ile eğitim çerçevesinde oluşmuş, anlama ve anlatma temeline dayalı olan bir iletişim aracı olarak kullanılmıştır. "Xiao er jing" dilinin oluşmasında ise üç farklı yol izlenmiştir. Bunlardan birincisi Arapça ve Farsça sözcüklerin ses benzerliği temel alınarak oluşturulan sözcükler; ikincisi Arapça ve Farsça sözcüklerin anlamı temel alınarak oluşturulan sözcükler; üçüncüsü ise Çince den ödünç alınan imlere gerçek anlamı dışında farklı anlamlar yüklenerek oluşturulan sözcüklerdir.^{35 36}

Arapça ve Farsça sözcüklerin ses benzerliği temel alınarak oluşturulan sözcüklere şunlar örnek gösterilebilir:

Allah: Ānla (安啦)

İman: Yīmǎní (伊玛尼)

Cuma: Zhǔmá (主麻)

Müslüman: Mùsīlín (穆斯林)

Sahabe: Suǒhábái (索哈白)

Yetim: Yétimù (耶梯目)

³³ Zhongguo Yisilan Jiao Xiehui, *Zhongguo Yisilan Jiao Jian Zhi*, Beijing 2011, s. 185.

³⁴ Zhu Yin, "Jin Tang yu Xiao er jing", *Zhongguo Shekeyuan Shijie Zongjiao Yanjiusuo*, 7 (1995), s. 108.

³⁵ Zhu, "Jin Tang yu Xiao er jing", s. 109.

³⁶ Qiu *Zhongguo Huizu Shi*, s.263-264.

İmam: Yīmāmù (伊玛目)

Arapça ve Farsça sözcüklerin anlamı temel alınarak oluşturulan sözcüklerden bazıları şunlardır:

Allah: Zhēnzhǔ (真主)

Tek: Dúyī (独一)

Oruç: Bǎ zhāi (把斋)

Sünnet: Shèng xíng (圣行)

Helal: Qīngzhēn (清真)

Çince den ödünç alınan imlere gerçek anlamı dışında farklı anlamlar yüklenerek oluşturulan sözcüklere örnekler ise şunlardır:

Allah'ın her şeye kadir olduğu: Dà néng (大能)

Hayır işi: Gàn bàn (干办)

Niyet: Lìyì (立意)

Helal kesim: Xià dāo (下刀)

Defin: Rùtǔ (入土)

Yukarıdaki örnekler incelendiğinde, genellikle Arapça ve Farsça sözcüklerin ses benzerliği temel alınarak oluşturulan sözcük sayısı oldukça fazladır. Bu noktada Çinli Müslümanların Arapça telaffuz problemi ortaya çıkmaktadır. Hatta Çinli Müslümanlar, Kur'an-ı Kerim'i okurken Çince heceleme sistemi ile okuduklarından dolayı yıllar sonra kıraat ilminde büyük sıkıntı çekmişlerdir. Bu durum, Abdurreşid İbrahim tarafından yazılan "*Alem-i İslam, ve Japonya'da İslamiyet'in Yayılması*" adlı eserin ikinci cildinin "Çin'de namaz" başlığı altındaki bölümde şu şekilde anlatılmaktadır: "*Namazın rükün ve fiillerinde bize muhalif bir şey yoktur. Zaten tüm Çinliler Hanefi mezhebinden oldukları cihetle mugayir birşey de olmaz, yalnız kıraat ilimleri bütün Çin ülkesinde son derece metruk, açıktan okunacak farz namazlarda Fatiha suresi*

okudukları zaman adeta Fatiha suresi okunduğunu anlamakta insan müşkilat çeker. O cihetle o kadar gariptir.”³⁷

Kısacası, yaygın kullanımı ile medrese dili olarak da bilinen “*Xiao er jing*” dil bilim açısından dil özelliğine sahip olmayıp, medresede ve Müslümanlar arasında kavramları ve tanımlamaları öğretmek ve öğrenmek için eğitim doğasında oluşmuş bir kullanım alışkanlığıdır. Yukarıda verilen kavramlara bakıldığında kavramların doğası itibariyle İslam dünyasına özgü ve özel kavramlar olduğu dikkat çekmektedir. Verilen bu kavramlar ise sadece konuşma dilinde kullanılmamış, aynı zamanda Çinli Müslüman âlimlerin İslam dünyasına ait eserlerin çevirisinde ve kendi yazdıkları eserlerde de kullanılmıştır. Bundan dolayı diyebiliriz ki medrese dili Çin İslam akademisinde hem sözlü hem de yazı dili olarak varlığını sürdürmeyi başarmıştır.

Çin Medreselerinde Okutulan Eserler

Çin medrese sisteminde Kur’an-ı Kerim dâhil olmak üzere temel olarak on üç eser okutulmuştur. Bu eserler Arapça dil öğrenimi, Farsça dil öğrenimi, fıkıh, hadis, edebiyat ve felsefe alanlarında yazılmış eserlerden oluşmaktadır. Bu eserlerin isimlerini ve sıralamasını farklı birçok çalışmada görmek mümkündür. Bu çalışmada, eserlerin sıralamasında bilim insanı Sha Qiuzhen’in “*Shitan Wo Guo Huizu Jingtang Jiaoyu Duben*”³⁸ adlı çalışması temel alınacaktır. Çin medreselerinde okutulan bu eserler hakkındaki genel bilgiler İslam Ansiklopedisi’nden³⁹ alıntılarla verilecektir.

1) Beş temel eser (连五本):

Temel Arapça ve Farsça dil öğrenimi için gerekli becerilerin kazandırılmasına yönelik eserlerin bulunduğu beş kitaptan oluşan

³⁷ Aburresid İbrahim, *Âlem-i İslam ve Japonya’da İslamiyet’in Yayılması*, İstanbul 2012, s. 97.

³⁸ Sha Qiuzhen, “*Shitan Wo Guo Huizu Jingtang Jiaoyu Duben*”, *Tushuguan Lunli yu Shixian*, 7 (1982), s. 33.

³⁹ İslam Ansiklopedisi için bkz. <https://islamansiklopedisi.org.tr/>, Son Erişim Tarihi: 06.11.2022.

eserdir. Özetle, sarf⁴⁰ bölümünde okutulan; el-Emsile, Binâu'l-Ef'âl, el-Maksûd, el-'İzzî fî't-Tasrîf ve el-Mişbâh olmak üzere beş kitaba verilen genel isimdir. Bu eserler Arapça kelime bilgisinin talebeye kazandırılması için sırasıyla okutulmaktadır. İlk olarak *el-Emsile* okutulduktan sonra sırasıyla diğer eserler okutularak sarf bölümü tamamlanmaktadır. Arapça dil öğrenimine giriş eseri olan el-Emsile adlı eserin yazarı bilinmemektedir. *Binâu'l-Ef'âl*, Arapça fiil çekimlerini daha ileriye taşıyan bir eserdir. el-Emsile adlı eserde sadece bir fiil üzerinden çekim yapılarak anlatılan Arapça kelime bilgisi, bu eserde mâzi ve muzârîde değişiklikleri de konu alınmaktadır. Bu eserin de yazarı bilinmemektedir. *el-Maksûd*, adlı eserin yazarının kimliği kesin olmamakla birlikte eserin İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'ye ait olduğu söylenmektedir. Beser sahih ve sahih olmayan fiilleri konu almaktadır. *el-'İzzî fî't-Tasrîf* adlı eser ise sarf cümlesi olarak okutulmaktadır. Müellifi İzzuddîn Ebû'l-Fedâil İbrâhîm b. 'Abdivehhab b. İmâmuddîn b. İbrâhîm ez-Zencânî'dir.⁴¹ Son eser olan *el-Mişbâh*, aynı zamanda nahiv eserleri arasında da yer almaktadır. Bundan dolayı eser hakkında detaylı bilgi yeni bir alt başlıkta verilmiştir.

2) el-Mişbâh (遭五·米素巴哈)

Beş temel eserin sonuncusu olan el-Mişbâh, nahiv edebiyatında oldukça bilinen bir eserdir. Beş bölüm ve hâtimedden oluşmaktadır. Sade ve öz bir şekilde konuları ele alması ile pedagojik açıdan ön plana çıkmaktadır. Eser üzerinde birçok şerh ve haşiyeye bulunmaktadır.⁴² Bu şerhlerin en çok bilinenlerinden biri ise Ebû'l-Feth Burhânüddîn Nâsır b. Abdisseyyid b. Alî el-Mutarrizî el-Hârizmî (1143-1213) tarafından yapılmıştır. Bu eser bir mukaddime şerhi olması hasebiyle kısa olsa da konuları ele alış biçiminden ve nahiv eserlerinde yer alan bazı başat

⁴⁰ Sarf: Arapça gramerinin kelime yapısıyla ilgili dalı. Bknz. Hulusi Kılıç, "Sarf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 36, İstanbul 2009. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/sarf--arap-dili>, Son Erişim Tarihi: 06.11.2022.

⁴¹ Betül Can, "Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretiminde Kullanılan Kitaplar", *Turkish Studies*, 12/34, (2017), s. 491-495.

⁴² Ekizer Duran, "Şerhu Dîbâceti'l-Mişbâh'ın Tahkiki & Nahiv Açısından Değerlendirilmesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 62/2 (2021), s. 347.

konuların özgün bir şekilde ele almasından dolayı oldukça önemli bir eserdir.⁴³

3) el-Kâfiye (满俩)

İbnü'l-Hâcib'in Arap gramerine dair el-Kâfiye'sine Abdurrahman-ı Câmî'nin (ö. 898/1492) el-Fevâ'idü'z-Ziyâ'iyye adıyla yazdığı, ancak daha çok şârihin lakabıyla tanınan şerhdir. Arap gramerine dair kaleme alınmış üç temel eserin sonuncusudur. Bunların ilki olan Sîbeveyhî'nin el-Kitâb'ında, nahiv ve sarf konuları zengin örneklerle geniş bir biçimde, ancak karışık olarak incelenmiştir.⁴⁴ Eser, orta-ileri seviye Arap gramerine ait bilgiler içermektedir.

4) Beyan (白亚尼)

Teftâzânî tarafından yazılmıştır. Teftâzânî'nin en güçlü olduğu alanlardan biri belâgat ilmidir. Onun bu konuda yazdığı el-Muṭavvel ve bundan özetlediği el-Muḥtaşar medrese eğitimine damgasını vurmuştur.⁴⁵ Çin medreselerinde oldukça önem verilen eserlerin başında gelmektedir.

5) Akâidü'n-Nesefî (阿裏依杜·奈赛斐/阿裏依杜·伊斯俩目)

Kelam derslerinde okutulan Akâidü'n-Nesefî adlı eser, Ebû Hafs Necmeddin Ömer b. Muhammed en-Nesefî'nin (ö. 537/1142) akaide dairdir. Tevhid inancı üzerine yazılmış önemli eserlerden biridir. Eser, âlemin gerçek bir varlığı bulunduğuna işaret etmekle başlamaktadır. Daha sonra cennet, cehennem, kabir hayatı, günah, imanın şartları gibi

⁴³ Ekizer Duran, "Şerhu Dîbâceti'l-Mişbâh'ın Tahkiki & Nahiv Açısından Değerlendirilmesi", s. 348-349.

⁴⁴ Hulusi Kılıç, "el-Kafiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 24, İstanbul 2001, ss. 153-154. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/el-kafiye>, Son Erişim Tarihi: 25.11.2022.

⁴⁵ Şükrü Özen, "Teftazani", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 40, İstanbul 2011, ss. 299-308. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/teftazani>, Son Erişim Tarihi: 25.11.2022.

kelam çerçevesinde anlatılan konuları ele almaktadır. Eserin en önemli özelliği, konuları bir arada düzenli bir biçimde ele almasıdır.⁴⁶

6) Şerhu’l-Vikâye/ Vikâyetü’r-Rivâye (舍来哈·伟戛业)

Şerhu’l-Vikâye adlı eser, Sadrüşşerîa es-Sânî Ubeydullâh b. Mes’ûd b. Tâcişşerîa Ömer b. Sadrişşerîa el-Evvel Ubeydillâh b. Mahmûd el-Mahbûbî el-Buhârî tarafından yazılmıştır. Kendisi Hanefî fakihî ve kelâm âlimidir.⁴⁷ Kısaca *el-Vikâye* olarak da bilinen Vikâyetü’r-rivâye fî mesâ’ili’l-Hidâye, Hanefî mezhebinin temel eserlerinden biridir.⁴⁸

7) Hai wai yi mi na ha ji (亥瓦伊·米那哈基/海瓦依·米诺哈吉)

“Hai wai yi mi na ha ji” adlı eser, Çinli Müslüman alim Chang Zhimei (常志美) tarafından Farsça öğretilimi için hazırlanmıştır.

8) Hıtabü’l-Erba (虎托布)

Toplam 40 hadisten oluşan eserdir. Eserin dili Arapça olup eserde Farsça açıklamalar bulunmaktadır. İbn Ved’ân tarafından yazılmıştır. Hz. Peygamber’in zühd ve ahlâka dair konuşmalarından derlendiği iddia edildiği için Hıtabü’l-erba’în (Erba’üne hadîs fî’l-hıtab ve’l-mev’iza) adıyla da anılmaktadır⁴⁹⁵⁰.

⁴⁶ Yusuf Şevki Yavuz, “Akaidun-nesefi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 2, İstanbul 1989, ss. 217-219. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/akaidun-nesefi>, Son Erişim Tarihi: 27.11.2022.

⁴⁷ Şükrü Özen, “Sadruşşerîa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 35, İstanbul 2008, ss. 427-431. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/sadruşşerîa>, Son Erişim Tarihi: 28.11.2022.

⁴⁸ Murteza Bedir, “Vikayetür-rivaye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 43, İstanbul 2013, ss.106-108. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/vikayetür-rivaye>, Son Erişim Tarihi: 05.12.2022.

⁴⁹ Emin Âşıkutlu, “İbn Vedân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 20, İstanbul 1999, ss. 440-441. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-vedan>, Son Erişim Tarihi: 05.12.2022.

⁵⁰ Bu eser aslında hadisten hiç anlamayan ve kendisi gibi bir yalancı olduğu ifade edilen Zeyd b. Rifâa el-Hâşimî’ye aittir. Zeyd b. Rifâa’nın, Resûl-i Ekrem’in hadislerine bazı filozofların hikmetli sözlerini karıştırmak ve senedlerine genellikle meçhul râviler ilâve etmek suretiyle meydana getirdiği bu risâleyi İbn Ved’ân’ın amcası Ebü’l-Feth Ahmed b. Ubeydullah ondan çalarak üzerinde bazı değişiklikler yapmış, İbn Ved’ân da eseri amcasından dinleyerek rivayet etmiştir (İbnü’l-Cevzî, XVII, 71). el-Erba’üne’l-

9) Gülistân (古洛斯坦)

Sa'dî-i Şîrâzî'nin ünlü Farsça eseridir. Çin medrese sisteminde edebiyat alanında okutulmuştur. Farsça ve Arapça şiirler yanında âyet, hadis ve atasözlerine de yer verilmiştir⁵¹. Dünya edebiyat tarihinde de oldukça önemli bir yere sahip olan eser birçok dile çevrilmiştir.

10) El-Erba (艾尔白欧)

Toplam kırk hadisten oluşan Farsça eserdir. Bu eser hakkında Çin kaynaklarında detaylı bilgi bulunmamaktadır.

11) Mirsâdü'l-İbâd (米尔萨德)

Necmeddîn-i Dâye, Râzî tarafından yazılan Mirsâdü'l-İbâd adlı eser felsefe alanında okutulmuştur. İran, Türkiye, Hindistan ve Orta Asya kütüphanelerinde çok sayıda nüshası bulunan eser, mensur tasavvufî eserler içinde yaygın bir şekilde okunan kitaplardan biridir.⁵² Mirsâdü'l-İbâd, beş bâb ve kırk fasıldan müteşekkildir. Bâbların sayısının beş ile sınırlandırılması İslam'ın beş şartını, kırk fasıl ise kırk sayısının insanın olgunlaşmasına işaret etmesinden kaynaklıdır.⁵³

12) Eşi'atü'l-Lema'ât (艾筛尔图·来麦阿特)

Eşi'atü'l-Lema'ât, Şerh-i Lema'ât olarak da anılan bu kitap, Fars edebiyatının sûfi şairlerinden olan Fahreddîn-i Irâkî'nin Lema'ât adlı

Ved'âniyye'nin ve Abdülazîz b. Ahmed el-Bârcîlgî (ö. 750/1349) tarafından yapılan şerhinin çeşitli kütüphanelerde pek çok nüshası vardır. Bkz. Emin Âşıkutlu, "İbn Vedan", ss. 440-441.

⁵¹ Tahsin Yazıcı, "Gülistân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 14, İstanbul 1996, ss. 240-241. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/gulistan>, Son Erişim Tarihi: 11.12.2022.

⁵² Mehmet Okuyan, "Necmeddin-i daye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 32, İstanbul 2006, ss. 496-497. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/necmeddin-i-daye>, Son Erişim Tarihi: 12.12.2022.

⁵³ Şule Şahin Ünlü, "Sûfilerin Seyri: Mirsâdü'l-İbâd, Necmüddîn Daye", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 48, (2021), s.125.

eserinin Őerhidir.⁵⁴ Câmî’nin Ali Őır Nevâ’nin isteği üzerine yaptığı bu Şerh, 886 (1481) yılında tamamlanmıŐtır.⁵⁵

13) Kur’an-ı Kerim (古兰经)

İslam dininin kutsal kitabı olan Kur’an, medreselerde okutulan derslerin membaidır. Esasında tüm medrese derslerinin amacı, Kur’an’ı anlamak ve anlatmaktır. Kur’an Müslümanların hem manevi hayatında hem de sosyal hayatında var olan ve her iki yönüyle besleyiciliği olan kutsal bir kitaptır. Bundan dolayı medrese eğitiminin ilk seviyesi Arap harflerini tanımaya ve en hızlı Şekilde Kur’an okumaya geçmeye yöneliktir. Orta ve ileri seviyede ise Kur’an’ı lafızdan çok anlam ve mana ile öğrenmeye yönelik müfredatlar oluşturulmuştur. Özetle medreselerde okutulan derslerin veya eserlerin tek gayesi Kur’an’ı daha iyi anlamayı ve anlatmayı temel almaktadır.

Kur’an’ın dilinin Arapça olmasından dolayı medrese eğitiminin temeli Arapça ile atılmaktadır. Arap dili ne kadar iyi öğrenilirse, İslam dini de aynı oranda öğrenilecektir. Bunun yanı sıra İslam dinine ait birçok eser Arapça olduğundan dolayı öncelik iyi derecede Arapça bilmektir. Arapça öğrendikten sonra ise İslam dinine ait farklı alanlarda ve başlıklarda yazılan eserleri okumak ve üzerine düşünmek ilim sahibi olmanın ilk basamaklarından biridir. Bundan dolayı Çin medrese sisteminin de önceliği Arap dilini öğrenmek, daha sonra da sırasıyla İslam ilim dallarında dersler okutmak üzerine kurulmuştur. Çalışmada verilen eserler hakkında araştırma yaptığımızda da Çin medreselerinde okutulan eserlerin aynı dönem ve yakın dönemlerde Osmanlı medreselerinde okutulan eserler ile yakın ilişkide olduğu görölmüŐtür.⁵⁶ Eserlerin yakın benzerliği ile Çinli Müslümanların Çin medrese sistemini

⁵⁴ Orhan Bilgin, “Fahreğdin-i-iraki”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 12, İstanbul 1995, ss. 84-86. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/fahreğdin-i-iraki>, Son Erişim Tarihi: 12.12.2022.

⁵⁵ Ömer Okumuş, “Cami-abdurrahman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 7, İstanbul 1993, ss. 94-99, Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/cami-abdurrahman>, Son Erişim Tarihi: 12.12.2022.

⁵⁶ Bknz: Betül Can, “Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretiminde Kullanılan Kitaplar”, *Turkish Studies*, 12/34 (2017), s. 491-495; Dursun Hazer, “Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1 (2002), s. 284-287; Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/1 (2008), ss. 33-39.

oluştururken dönemin İslam dünyasıyla iletişimini koparmadığı, hatta bunu akademik olarak da sağladığı sonucuna ulaşılabilir. Ayrıca her iki medrese sisteminin de Sünni mezhebi temelli olması eserlerin benzer olmasındaki diğer nedenlerden biri olarak gösterilebilir.

Çin tarzı medrese sistemi, Ming döneminin sonlarına doğru kurulduğundan dolayı birçok çalışmada kurulduğu dönem olarak Ming Hanedanlığı kabul edilmiştir. Bu tespit doğru olmakla beraber Çin tarzı medrese sistemi, Qing döneminde ülkenin birçok tarafına yayılmış ve gelişim göstermiştir.⁵⁷ Çin tarzı medrese sistemi öncesi Müslüman âlimler genellikle Arapça ve Farsça dillerinde eğitim yapmışlardır. Ancak Çin tarzı medrese eğitimi sistemine geçtikten sonra bu dillerin arasına Çince de eklenmiştir. Böylelikle Çince eğitim verilmesiyle birlikte Çin geleneksel eğitimi de medrese eğitimine dolaylı yoldan dâhil olmuştur. Bu durumun sonucunda, medrese eğitimi alan âlimler Çin İslam tarzının oluşmasında önemli rol oynamışlardır.

Çalışmada verilen Çince kaynaklar, Çin tarzı medrese sisteminin katkısı sayesinde Çin’de yaşayan Müslümanların, özellikle Çinli Müslümanların, Çin ve Çinli çatı kavramları altında barış içerisinde dinlerini yaşayabildiklerinin altını çizmektedirler. Ming döneminden itibaren medrese eğitimi ile süregelen Çinli Müslüman kavramı akademik bir zeminde günümüze kadar gelmiştir. Hatta vurgulamak gerekirse, Osmanlı seyyahlarından Aburresid İbrahim’in “Âlem-i İslam, ve Japonya’da İslamiyet’in Yayılması” adlı eserinde de Çinli Müslüman kavramına rastlanmaktadır: “*Ah insan yüz bin lisan ile şükretse bile azdır, ne kadar büyük nimet içerisinde bulunuyoruz. Bir kelime-i tevhid bizi bir Çinliye kardeş etmiş, o kelime-i tayyibe sayesinde bir Çinli bizi büyük bir memnuniyetle evinde misafir ediyor, bizim yüzümüze bakarak muhabbetini gösteriyor.*”⁵⁸ Bu satırlardan anlaşılan şudur ki İbrahim’in ziyareti sırasında, Qing Hanedanlığı’nda Çinli Müslüman kimliği net bir şekilde oluşmuştur. Yine aynı eserde, Çinli bir müftünün Sultan Abdülhamid Han ile görüştüğü ve bu görüşmenin dilinin Arapça olduğu belirtilmektedir.⁵⁹ Ayrıca Pekin’de Niujie Camii’nin (牛街清真寺)

⁵⁷ Jingjing Liu, “Ming Qing Huizu Jintang Jiaoyu Huodong Chuqi”, *Ningbo Daxue Xuebao*, 36/1, (2014), s. 35.

⁵⁸ İbrahim, *Âlem-i İslam, ve Japonya’da İslamiyet’in Yayılması*, s.71.

⁵⁹ İbrahim, *Âlem-i İslam, ve Japonya’da İslamiyet’in Yayılması*, s. 99.

yanında kurulan Hamidiye Medresesi’nin amacı, yine Çinli Müslümanlara eğitim vermektir. Özellikle Abdulhamit Han’ın hilafet makamının Çin’de bir mührü olarak tarihe not düşen Hamidiye Medresesi, Çin’deki Müslümanların İslam dünyasının ayrılmaz bir parçası olduğunun da bir simgesidir. Hamidiye Medresesi hakkında Aburresid İbrahim, Çin seyahati notlarında “*Pekin’de Osmanlı Mektebi*” başlığı altında buraya Şeyhülislamlık tarafından gönderilmiş olan Dağistanlı Ali Rıza Efendi adında bir zatın Pekin’de mektep açarak 100’ü aşkın Müslüman çocuğuna eğitim verdiğini belirtmiştir. Bununla birlikte medresedeki eğitimin maalesef bir sene kadar sürdüğünü, daha sonraki yıllarda eğitim hayatına Çin dilinde devam ettiğinden söz etmiştir.⁶⁰ Çin medrese tarihi açısından oldukça önemli bir yere sahip olan Hamidiye Medresesi, aynı zamanda Osmanlı’nın son döneminde dahi Müslüman dünyasının en uç noktalarıyla dahi ilgilenmesi açısından oldukça önemlidir.

Sonuç

Eğitim, kendi bulunduğu dönemin izlerini taşıyan ve karar alma mercilerinin siyasi politik görüşüne göre şekil alan bir gerçektir. Tarihte birçok dönemde olduğu gibi Ming Hanedanlığı (1368-1644) da kendi tanımladığı kimlik tanımını sistematik bir şekilde oluşturabilmesinin yolunun eğitimden geçtiği gerçeğini bilerek hazırlamış olduğu eğitim sistemini yürürlüğe koymuştur. Bu bağlamda, Tang döneminden itibaren artan Müslüman nüfusu ve bu nüfusun eğitilmesi problemi artık kaçınılmaz bir noktaya ulaşmıştır. Bundan dolayı Hu Dengzhou’un öncülüğünü yapmış olduğu Çin tarzı medrese eğitimine, dönemin yönetimi tarafından karşı çıkılmamış, hatta desteklenmiştir. Çünkü Ming Hanedanlığı’nın kronolojik sıraya göre Yuan dönemi sonrasında var olması nedeniyle Çin milliyetçiliği veya Çinli kimliği diyebileceğimiz çatı kavramı birinci derecede öneme sahiptir. Özellikle Ming döneminde yayınlanan birçok kanun, Çin ve Çinli kimliği kavramlarını daha da güçlendirmeye yönelik olmuştur. Bu bağlamda Hu Dengzhou’un eğitim sistemi, Çinli Müslümanların Çin sınırlarında kendi değerleriyle bir Çinli gibi yaşamasına olanak sağlamıştır. Çin medrese sisteminin ortaya çıkışındaki diğer önemli bir neden ise Çin’de artan Müslüman nüfusu ve

⁶⁰ İbrahim, *Álem-i İslam, ve Japonya’da İslamiyet’in Yayılması*, s.114-115.

buna bağlı olarak artan cami sayısıdır. Bu noktada Müslümanların dini eğitim ihtiyacının giderilmesi ve camilerde görev alacak personelin eğitim alabilmesinin sistematik bir şekilde sunulması önem arz etmektedir.

16. yüzyılda Hu Dengzhou'un Shaanxi eyaletinde başlatmış olduğu bu yeni eğitim modeli, Müslümanların yoğun olarak yaşadığı bölgelerden başlamak üzere yavaş yavaş tüm ülkeye yayılmıştır. İç dinamikleri İslam esasları ile oluşturulan bu yeni sistem, dönemin şartları açısından ülkenin genel siyasi yapısı ile uyumlu bir hareket olarak kabul görmüştür. Bu durumun sonucunda üç farklı medrese ekolü oluşmuştur. Bunlar; Shaanxi, Shandong ve Yunnan ekolleridir.

Medrese eğitiminin müfredatı konusuna gelindiğinde, medreselerde farklı dönemlerde ve alanlarda yazılmış eserler okutulmuştur. Bu eserlerin en temeli Kuran-ı Kerim'dir. Kuran-ı Kerim'in dışında medreselerde Arapça dil öğrenimi üzerine yazılmış dilbilgisi ve metin okuma eserleri, Farsça dil öğrenimi üzerine yazılmış olan eserler, edebiyat alanında Sa'dî-i Şîrâzî'nin ünlü Farsça eseri Gülistân, Fıkıh alanında Burhânüşşerîa Mahmûd b. Sadrüşşerîa el-Evvel Ubeydullah el-Mahbûbî el-Buhârî tarafından yazılan Vikâyetü'r-Rivâye, hadis alanında İbn Ved'ân tarafından yazılan Huṭabü'l-erba, Belagat dersi için Teftâzânî tarafından yazılan beyan, Tevhid inancı üzerine yazılan Ebû Hafs Necmeddin Ömer b. Muhammed en-Neseî'nin Akâidü'n-Neseî adlı eseri ve felsefe alanında Necmeddîn-i Dâye Râzî'nin Mirsâdü'l-İbâd adlı eserleri temel eserler olarak okutulmuştur.

Çin medreselerinde, bir taraftan Müslümanlara din bilgisi öğretilirken, diğer taraftan Çin'de yaşayan bir Müslümanın nasıl olması gerektiği öğretilmiştir. Müslümanlar için İslamiyet'i anlamının yolu Arapça ve Farsça öğrenmekten geçerken, İslamiyet'i anlatmanın yolu Çince bilmekten geçmektedir. Diğer bir deyişle, Arapça ve Farsça temeli oluştururken Çince çatı görevi yapmaktadır. Ancak bu üç dil arasında geçişler yapılırken dördüncü bir dile ihtiyaç duyulmuştur. Eğitim sisteminin doğası gereği oluşan bu dilin adı "*Xiao Er Jin*" dediğimiz ve bazı kaynaklarda "*medrese dili*" olarak geçen dildir. Çin medrese sistemi, İslam eğitim sisteminin yanında Çin eğitim sisteminin de bulunduğu çift dallı bir programın çıktısıdır diyebiliriz. Bundan dolayı Hu Dengzhou'un öncülüğünü yaptığı Çin medrese sistemi çift yönlü eğitim anlayışı ile

dönemin şartlarına uygun bir şekilde Müslüman kimliği ile Çin’de yaşamayı amaçlayan eğitim tarzıdır. Böylelikle Müslümanların kendi Müslüman kimliğini kaybetmeden yerleşmesi sağlanmış ve bunun yanında Çin medrese sistemi ile akademik bir alt yapı oluşturulmuştur.

Özetlemek gerekirse, Çin medrese sistemi, kuruluş amacına uygun olarak insan kaynağı yetiştirilmesi noktasında önemli katkılar sağlamış ve Çinli Müslüman âlimlerin yetişmesine vesile olmuştur. Bununla birlikte Çin’de Çinli Müslüman kimliğinin oluşmasına ve bugün Huizu kimliğinin Çin’in en büyük kimliklerden biri olmasında önemli rol oynamıştır.

Kaynakça

Aubin, Françoise, “A Glimpse of Chinese Islam”, *Institute of Muslim Minority Affairs Journal*, 12/2 (1991), s. 335-345.

Ayhan, Halis, *Eğitim Bilimine Giriş*, İstanbul 2011.

Can, Betül “Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretiminde Kullanılan Kitaplar”, *Turkish Studies*, 12/34 (2017), s. 487-499.

Ceylan, Ertuğrul, “Çin Kaynaklarına Göre İslamiyet’in Çin’e Giriş”, *Current Research in Social Science*, 2/2 (2016), s. 27-36.

Chen, Chongkai, “Hu Dengzhou de Jiguang ji Shengping Shishi Kao Bian”, *Xibei Minzu Yanjiu*, 2 (1993), s. 52-59.

Chen, Dongmei, *Huizu Guji Wenxian Yanjiu*, Yinchuan 2015.

Çelebi, Ahmet, *İslâmda Eğitim Öğretim Tarihi*, İstanbul 1976.

Ekizer, Duran, “Şerhu Dîbâceti’l-Mişbâh’ın Tahkiki & Nahiv Açısından Değerlendirilmesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 62/2 (2021), s. 345-416.

Âşıkutlu, Emin, “İbn Vedan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 20, İstanbul 1999, ss. 440-441. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-vedan>, Son Erişim Tarihi: 05.12.2022.

Fung, Yu-Lan, *Çin Felsefesi Tarihi*, İstanbul 2009.

Gansu Sheng Minzu Yanjiu Suo, *Xibei Yisilan Jiao Yanjiu*, Gansu Minzu Chuban She, Lanzhou 1985.

Gözütok, Şakir, *İlk Dönem İslam Eğitim Tarihi*, Ankara 2002.

Hazer, Dursun, “Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi Ve Okutulan Ders Kitapları”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (2002), s. 274-293.

Hızlı, Mefail, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/1 (2008), s. 25-46.

Kılıç, Hulisi, “el-Kafiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 24, İstanbul 2001, ss. 153-154. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/el-kafiye>, Son Erişim Tarihi: 25.11.2022.

Israeli, Raphael, *Çin'deki Müslümanlar*, İstanbul 2003.

İbrahim, Aburrreşid, *Âlem-i İslam, ve Japonya'da İslamiyet'in Yayılması*, İstanbul 2012.

İhsanoğlu, Ekmeleddin, “Osmanlı Eğitim ve Bilim Müessesleri”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, Cilt 2, İstanbul 1998.

Li, Boqin; Li, Zhaoxiang, *Zhongguo Tongshi (Juan Er)*, Beijing 2011

Liu, Jingjing, “Ming Qing Huizu Jintang Jiaoyu Huodong Chuyi”, *Ningbo Daxue Xuebao*, 36/1 (2014), s. 34-38.

Köksal, M. Asım, “Dârülerkam”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 8, İstanbul 1993, s. 520-521. Erişim adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/darulerkam>, Son Erişim Tarihi: 06.01.2023

Okuyan, Mehmet, “Necmeddin-i-daye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 32, İstanbul 2006, ss. 496-497. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/necmeddin-i-daye>, Son Erişim Tarihi: 12.12.2022.

Bedir, Murteza, “Vikayetur-rivaye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 43, İstanbul 2013, ss. 106-108. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/vikayetur-rivaye>, Son Erişim Tarihi: 05.12.2022.

Nan, Wenyan, “Yisilanjiao dui Huizu Jiaoyu de Yingxiang”, *Qinghai Minzu Yanjiu*, 3 (1992), s. 26-31.

Ning Wen, “Cong Jingtang Jiaoyu Dao Xinshi Huimin Jiaoyu Huizu Jiaoyu Shishang de Juda Zhuanzhe”, *Ningxia Shehui Kexue*, (1985), s. 21-27.

Baoguang, Nu'er Hassan Pang, “The Hui: A Chinese Muslim Nationality”, *Institute of Muslim Minority Affairs Journal*, 11/2 (1990), s. 257-262.

Bilgin, Orhan, “Fahredden-i-iraki”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 12, İstanbul 1995, ss. 84-86. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/fahredden-i-iraki>, Son Erişim Tarihi: 12.12.2022.

Okumuş, Ömer, “Cami-abdurrahman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 7, İstanbul 1993, ss. 94-99, Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/cami-abdurrahman>, Son Erişim Tarihi: 12.12.2022.

Piyadeoğlu, Cihan, “Nizâmiye Medreselerinin Kuruluşu ve Önemi”, *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 8 (2018), s. 124-135.

Qiu, Shulin, *Zhongguo Huizu Shi*, Yinchuan 2012.

Sha Qiuzhen, “Shitan Wo Guo Huizu Jingtang Jiaoyu Duben”, *Tushuguan Lunli yu Shixian*, 2 (1982), s. 32-37.

Özen, Şükrü, “Sadrusseria”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 35, İstanbul 2008, ss. 427-431. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/sadrusseria>, Son Erişim Tarihi: 28.11.2022.

Özen, Şükrü, “Teftazani”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 40, İstanbul 2011, ss. 299-308. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/teftazani>, Son Erişim Tarihi: 25.11.2022.

Yazıcı, Tahsin, “Gülistân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 14, İstanbul 1996, ss. 240-241. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/gulistan>, Son Erişim Tarihi: 11.12.2022.

Ünlü Şahin, Şule “Sûfîlerin Seyri: Mirsâdu’l-İbâd, Necmüddîn Daye”, *Tasavvuf İlimi ve Akademik Araştırma Dergisi*, 48 (2021), s. 123-126.

Şemşek, Vesile, “İslam Medeniyetinin Temelleri ve Tarihi Gelişim Süreci”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 45 (2020), s. 280-290.

Zhu, Yin, “Jintangyu yu Xiao er jing”, *Zhongguo Shekeyuan Shijie Zongjiao Yanjiusuo*, 10 (1995), s. 108-110.

Yavuz, Yusuf Şevki, “Akaidun-nesefi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 2, İstanbul 1989, ss. 217-219. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/akaidun-nesefi>, Son Erişim Tarihi: 27.11.2022.

Zhongguo Yisilan Jiao Xiehui, *Zhongguo Yisilan Jiao Jian Zhi*, Beijing 2011.

Kılıç, Hulusi, “Sarf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 36, İstanbul 2009. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/sarf--arap-dili>, Son Erişim Tarihi: 06.11.2022.

İnternet Kaynakları

“Hunyin”, *Da Ming Lü Ji Jie Fu Li Juan Zhi Liu*, <http://www.guoxue123.com/shibu/0401/01dmljj/008.htm>, Son Erişim Tarihi: 06.01.2023.

“Ulüm-i Akliyye”, Luggat Osmanlıca Türkçe Sözlük, <https://www.luggat.com/ulum-i%20akliyye/1/1>, Son Erişim Tarihi: 02.01.2023.)

“Zümer Suresi”, <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Z%C3%BCmer-suresi/4066/8-9-ayet-tefsirib>, Son Erişim Tarihi: 10.11.2022.

“Alak, Suresi” <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/sure/96-alak-suresi>, Son Erişim Tarihi: 10.11.2022.

“İslam Ansiklopedisi”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/>, Son Erişim Tarihi: 06.11.2022.

Extended Abstract

Islam arrived China in the middle of the seventh century during the Tang period (618-907). The Tang period was recorded as the golden period of Chinese history with its reforms, inventions and the policy of opening to the west. The reason behind the arrival of Muslims in China during the Tang period was generally trade. That the Tang period followed an open policy to the outside world and hosted foreigners in the country in the best way allowed Muslims to reside in China like other foreigners. This situation even enabled Muslims to establish neighbourhoods and mosques in some commercial cities, such as the city of Guangzhou. The number of the Muslim population that started to live in China during the Tang period continued to increase in the following periods. The point to be emphasized here is the difference between the purpose of the arrival of Muslims in China during the Tang period and later periods. While Muslims came to China mostly with a trade identity during the Tang period, they also entered China with identities such as soldiers, craftsmen, etc., in addition to trade in the following periods. Thus, Muslims began to reside not only in the port areas where trade was intense, but also in many parts of China. In the light of these developments, marriages were made between Muslims and Chinese and kinship was established by blood. As a result, the Huizu ethnic group, which has a Chinese Muslim identity, has been formed in China. The Huizu nation is one of the largest ethnic nations in existence today in 333 cities in China.

It can be asserted that the increase in the Muslim population in China and the transformation of the social class formed as a natural result of this into an ethnic nation took place at the end of a thousand-year historical process. In this process, with the increase in the Muslim population, an increase was observed in the number of mosques. The increase in the number of mosques has created a shortage of human resources trained in religion. Because in Islam, the clergy are competent in matters of worship, marriage, justice, etc. The only way to increase the number of competent people and standardize the competency is to create a systematic education system. In this direction, Islamic education, which was given in the previous periods in scattered and unsystematic ways, was finally gathered under the same roof by the Chinese Muslim scholar Hu Dengzhou at the end of the sixteenth century with the Chinese madrasa system. Therefore, it was possible to reach human resources for mosques and educational institutions, and to raise children and young people as conscious Muslims. This new education model, which Hu Dengzhou started in Shaanxi province, gradually spread to the whole country, starting from the regions where Muslims live intensively. This new system, internal dynamics of which were created with Islamic principles, was accepted as a

movement compatible with the general political structure of the country in terms of the conditions of the period. As a result of this situation, three different madrasa schools were formed. These are Shaanxi, Shandong and Yunnan schools.

Hu Dengzhou not only received an Islamic education, but also received a Chinese traditional education based on Confucian thought among Chinese traditional thoughts. Hu Dengzhou, who designed the Chinese madrasa education in the light of the education he received, created an education area where Islamic sciences can be taught in accordance with the conditions of the period. The foundation of Chinese madrasa education, which Hu put forward, was laid in the last period of the Ming Dynasty. This date is not an coincidental date, now that in the Ming period, a more closed, more controlled, and more Chinese-focused administration policy was followed, unlike the administration that followed an open policy to the outside world especially during the Tang and Yuan Dynasties. Due to this form of government, policies have been followed to ensure that the upper identity of minorities living within the borders of China is Chinese. From this point of view, the Chinese style madrasa system was found appropriate by the rulers and administration of the period. In other words, the education of Muslims who lived in China for many years was shaped on the policies of the Ming Dynasty. Therefore, it is possible to claim that the Chinese style madrasa education approach adopted by Hu Dengzhou emerged and took shape as a result of a necessity.

In Chinese madrasas, Muslims were taught both religious knowledge and the way that an ideal Muslim living in China should be. For Muslims, the way to understand Islam was to learn Arabic and Persian, while the way to explain Islam was to know Chinese. In other words, while Arabic and Persian form the basis, Chinese served as the framework. However, when making transitions between these three languages, a fourth language was needed. The name of this language, which is formed due to the nature of the education system, is the language we call "Xiao Er Jing" and is referred to as "madrasa language" in some sources. It can be conveyed that the Chinese madrasa system is the output of a double-branched program in the Chinese education system alongside the Islamic education system. Hence, the Chinese madrasa system, pioneered by Hu Dengzhou, is an education style that aims to live in China with a Muslim identity in accordance with the conditions of the period with a two-way education understanding. Accordingly, Muslims were localized without losing their Muslim identity, and an academic infrastructure was established with the Chinese madrasa system. The aim of the Chinese madrasa system, which can be called a smooth transition, is to prioritize the construction of a life like a Chinese Muslim in China.

To summarize, the Chinese madrasa system has made significant contributions to the training of human resources in accordance with its founding purpose and has been instrumental in the training of many important Chinese Muslim scholars. However, it had a noteworthy role in the formation of the Chinese Muslim identity in China and the Huizu identity being one of the biggest identities in the country.